

Zondag 10 oktober 2021

TivoliVredenburg – Grote Zaal – 15.00 uur

Nederlands Philharmonisch Orkest

Ludovic Morlot dirigent

Marc Bouchkov viool

Ludwig van Beethoven 1770-1827

Ouverture *Leonore* nr. 3 (1806)

Sergej Prokofjev 1891 - 1953

Vioolconcert nr. 1 in D opus 19 (1916-17)

Andantino - Andante assai

Scherzo - Vivacissimo

Moderato - Allegro moderato

Pauze

Mathilde Wantenaar *1993

Prélude à une nuit américaine (2019)

Igor Stravinsky 1882-1971

De Vuurvogel (suite uit 1919)

1. Inleiding – Dans van de vuurvogel - Variatie van de vuurvogel

2. Rondedans van de prinsessen

3. Helse dans van Kasjtsjeis onderdanen

4. Slaapliedje

5. Finale

Ludwig van Beethoven - Ouverture Leonore

Beethoven schreef vele ouvertures, maar slechts één opera, *Fidelio*, oder *Der Triumph der ehelichen Liebe*. Hij bracht deze zelf in 1805 in première in Theater an der Wien in Wenen. De titel luidde eigenlijk *Leonore*, naar de hoofdpersoon die haar

echtgenoot Florestan redt uit zijn politiek gemotiveerde gevangenschap. Ondanks Beethovens protesten vernoemde de organisatie zijn opera naar haar vermomming als gevangenebewaarder Fidelio.

Het libretto is gebaseerd op een waar gebeurd verhaal in het Frankrijk van 'De Terreur', het schrikbewind dat de revolutionairen in 1792 ontketenden en dat talloze slachtoffers maakte. Om niet in problemen te komen met Napoleon, die Oostenrijk bezet hield, verplaatste librettist Joseph Sonnleithner het verhaal naar Spanje.

Beethoven zwoegde twee jaar op zijn opera, maar de tekst was weinig dramatisch en de première was een flop; na drie voorstellingen werd de productie stopgezet. Op aandringen van vrienden maakte Beethoven een nieuwe versie, waarbij hij de drie bedrijven terugbracht tot twee. Bovendien componeerde hij een gloednieuwe ouverture, *Leonore nr. 3*. Helaas flopte de opera ook in deze vorm, tot grote woede en teleurstelling van Beethoven. *De Ouverture Leonore nr. 3* bleek wel succesvol. Deze kondigt verschillende thema's uit de opera aan en opent met statige akkoorden. Al snel bouwt de muziek op naar een climax met wervelende strijkers, stampend slagwerk en heroïsch klaroengeschal. Opruiende thema's verwijzen naar het vrijheidslied van de gevangenen, lyrische cantilenen verklanken de liefde tussen Leonore en Florestan. Na een ingetogen danklied van Leonore eindigt het stuk met een triomfantelijk slot: de liefde heeft gezegevierd.

Sergej Prokofjev - Eerste Vioolconcert

Toen Prokofjev in 1916 begon aan zijn *Eerste Vioolconcert* genoot hij al internationale faam als modernist, dankzij het dissonante *Tweede Pianoconcert* en de aan de 'barbaarse ritmiek' van Stravinsky's *Sacre du printemps* herinnerende *Scytische Suite*.

Tijdens zijn conservatoriumtijd had hij een reputatie opgebouwd vanwege zijn tegendraadsheid. Uit aversie tegen zijn compositiesdocent Anatoli Ljadov, die hem 'dwong muzikale wetten te respecteren', verguisde hij klassiekers als Beethoven en Chopin en schreef hij het ene radicale werk na het andere. Maar toen hij eenmaal als rebel bekend stond, presenteerde hij in 1917 doodleuk een *Klassieke Symfonie* in Haydn-stijl: zo wilde hij 'de domme ganzen ergeren' die hem een etiket opplakten. Vanwege de politieke ontwikkelingen had Prokofjev zich een jaar daarvoor teruggetrokken op het platteland, waar ook de dromerige *Visions fugitives* voor piano en het zangerige Eerste Vioolconcert ontstonden. Het concert koppelt de motorische energie van zijn eerdere pianowerken op meesterlijke wijze aan levendige vioollijnen, die hoge eisen stellen aan de techniek van de solist.

Het hele bereik van het instrument wordt benut, met snelle figuraties in de hoogste registers en lastige pizzicati. Ruige ritmische episoden worden afgewisseld met vervoerende lyriek;

het derde en laatste deel heeft een melancholiek karakter, waarbij de violist zich soms bescheiden terugtrekt als begeleider. Het concert beleefde pas in 1923 in Parijs zijn première, maar werd overschaduwd door Stravinsky's *Octet*. Het werd bovendien weggehoond om de romantische 'mendelssohniaanse toon', maar behoort tegenwoordig tot een van zijn meest geliefde composities.

Mathilde Wantenaar - *Prélude à une nuit américaine*

De in 1993 geboren Mathilde Wantenaar rijgt het ene succes aan het andere. In 2014 won ze de Eerste prijs van de Alba Rosa Viëtor Composition Competition, in 2017 was haar *Octet* de Nederland inzending voor het International Rostrum of Composers. Ze componeerde al in opdracht van de Cellobiënnale, de NTRZaterdagMatinee en De Nationale Opera. Waar veel nieuwe stukken na hun wereldpremière stof gaan vangen in een archief, wordt het werk van Wantenaar opvallend vaak hernomen. Dat geldt ook voor haar *Prélude à une nuit américaine*, die zij in 2019 componeerde in opdracht van het Rotterdams Philharmonisch Orkest. Op het programma stond verder muziek van John Adams en Steve Reich. 'Nieuw werk van Mathilde Wantenaar overtreft dat van Steve Reich', kopte de *NRC* daags na de première.

Terecht, want de *Prélude* is een bruisend stuk, dat ook geestdriftig werd ontvangen door het publiek. Wantenaar had zich naar eigen dan ook 'helemaal uitgeleefd in een ongegeneerd romantisch gebaar'. Haar bewondering voor componisten als Ravel, Debussy en Tsjajkovski komt tot uitdrukking in zwierige lange lijnen, weelderige harmonieën en een overrompelend koperkoraal. Het stuk ademt enerzijds een Franse, nachttachtige zwoelheid, maar lonkt anderzijds naar de typisch Amerikaanse muziek van Adams en Reich, met jazzy harmonieën en een dansante ritmiek. Zo schakelt de partituur voortdurend tussen Amerikaanse ballroommuziek en Frans impressionisme, wat mooi gereflecteerd wordt in de titel. Via enkele zorgvuldig opgebouwde climaxen ontaardt de *Prélude* zich na zo'n acht minuten in een grootste finale. De recensent van de *NRC* hoorde hierin zelfs een spoortje Bruckner: 'Een uitgesponnen, harmonisch statisch crescendo, dat vanuit verrukkelijke sprookjesmuziek voor celesta, harp en viooflageoletten geleidelijk het hele orkest in zijn greep kreeg.'

Igor Stravinsky - De Vuurvogel

Hoe zou het muzieklandschap van de twintigste eeuw eruitgezien hebben zonder de Russische impresario Sergej Diaghilev? Met zijn in 1909 in Parijs opgerichte *Ballets Russes* drukte hij een onuitwisbaar stempel op het moderne componeren. Hij had een fijne neus voor talent en oogste meteen al in 1909 een doorslaand succes met zijn eerste productie, *Le Pavillon d'Armide* op muziek van Nikolaj Tsjerepnin en een choreografie van Michel Fokine.

Nog datzelfde jaar vroeg hij de nog onbekende Igor Stravinsky een ballet te schrijven naar een libretto van Fokine, nadat hij vergeefs had aangeklopt bij enkele bekendere Russische componisten. Eerste keus was Stravinsky dus niet, maar de jonge componist greep de opdracht met beide handen aan. Hij zag een unieke kans om zijn orkestratiekunsten aan de wereld te tonen, die hij had opgedaan bij Nikolaj Rimski-Korsakov in Sint-Petersburg.

Fokine liet zich voor zijn ballet inspireren door de Russische folklore en verweefde twee sprookjes met elkaar: *De Vuurvogel* en *Kasjtsjei, de onsterfelijke*. De vuurvogel jaagt mensen met zijn vlammeende verendek angst aan, maar vervult één wens als iemand niet bang voor hem wegloopt; Kasjtsjei is een boze magiër die jonge prinsessen gevangenneemt en hun potentiële bevrijders in steen verandert. In de versie van Fokine weet kroonprins Ivan met hulp van de vuurvogel Kasjtsjei te verslaan en diens slachtoffers te bevrijden.

Voor zijn kleurrijke partituur putte Stravinsky dankbaar uit manuscripten met Russische volksmuziek, hoewel hij dit aanvankelijk ontkende. Die invloed uit zich in de levendige ritmiek, de zangerig melodieën en de dissonante samenklanken. Stravinsky maakt bovendien gebruik van de octotonische toonladder, die bestaat uit een opeenvolging van hele en halve toonsafstanden. Het resulterende 'exotische' klankbeeld betoverde de Parijzenaars tijdens de première in Opéra Garnier in 1910, en *De Vuurvogel* vormde Stravinsky's doorbraak op het internationale toneel.

Later stelde hij er verschillende suites uit samen, waarvan de tweede uit 1919 het vaakst wordt uitgevoerd. Deze is gezet voor een kleiner orkest en gebruikt minder dan de helft van de muziek uit het oorspronkelijke ballet. Zij opent met spookachtig lage strijkers die het magische rijk van Kasjtsjei oproepen. Geagiteerde strijkers en opgewonden trillers van de houtblazers verklanken de dans van de vuurvogel; hierna doen de gevangen prinsessen een rondedans op een lyrische hobosolo. De vuurvogel betovert Kasjtsjei en zijn onderdanen, waarop zij uitbarsten in een uitputtende dans op de woeste, repeterende ritmiek die Stravinsky's handelsmerk zou worden. Met een etherische fagotsolo wiegt de vuurvogel de boosdoeners vervolgens in een eeuwig slaap. Een solo hoorn kondigt de terugkeer aan van het licht en de suite besluit met een zinderende finale.

Thea Derks